SVEIKATOS MOKSLAI
ISSN 1392-6373
2013, 23 tomas, Nr.1, p. 166-172
doi:10.5200/sm-hs.2013.030

VERTYBIŲ REFLEKSIJA SLAUGYTOJO VEIKLĄ REGLAMENTUOJANČIUOSE DOKUMENTUOSE

Ričardas Butėnas, Vilma Žydžiūnaitė
Vytauto Didžiojo universiteto Socialinių mokslų fakulteto Edukologijos katedra

Raktažodžiai: vertybės, slaugos etika, slaugytojas, pacientas, kompetencija.

Santrauka

Tyrimo kontekstas. Sveikatos priežiūros sistemoje dirba slaugytojas, kurio veikloje vertybinis aspektas užima svarbią vietą. Slaugytojas tampa lyderiu tarpdisciplininėje komandoje ir turi unikalią galimybę bei moralinę pareigą tarnauti kaip paciento ir jo šeimos narių advokatas svarbiausiais jų gyvenimo momentais.

Tyrimo objektas – vertybės slaugytojo veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose.

Tyrimo problema. Tam tikros vertybės bei pareigos, nurodytos medicinos darbuotojų normose ir deklaracijose, neatsiejamos nuo slaugytojo veiklos, tačiau slaugos praktikos realybė suponuoja normos ir profesinės veiklos tikrovės atotrūkį.

Tyrimo klausimas. Kokias vertybes suponuoja dokumentų, reglamentuojančių slaugytojų veiklą nacionaliniu ir tarptautiniu mastu, turinys?

Tyrimo tikslas – išskirti vertybių raiškos prielaidas slaugytojo veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose.

Tyrimo medžiaga – 11 slaugytojo veiklą reglamentuojančių nacionalinių ir tarptautinių dokumentų, 21 mokslinis straipsnis.

Metodai. Analizuojant dokumentų turinį taikyta latentinė kokybinė dokumentų turinio analizė pagal Cormack [4].

Tyrimo rezultatai. Atlikus slaugytojo veiklą reglamentuojančių dokumentų analizę išryškėjo prielaidos į instrumentines vertybes, tačiau pasigendama prielaidų į dorovinius, estetinius, religinius vertybinius veiksnius, kurie suponuoja bendrąsias vertybes, orientuotas į slaugytojo tarpkultūrinę ir vertybines kompetencijas.

Išvados. Dokumentų, reglamentuojančių slaugytojų veiklą nacionaliniu ir tarptautiniu mastu, turinys suponuoja instrumentines vertybes, kurios orientuotos į slaugytojo bendrąją visuminę kompetenciją, tačiau jos yra tik dalis vertybių, kurios yra svarbios slaugytojo profesijoje.

Įvadas

Vertybės, būdamos ypatinga žmogaus egzistencijos įprasminimo forma, sąlygotos kultūros ir besireiškiančios kaip pagrindiniai gyvenimo principai kasdieninėje veikloje, yra neatsiejama ir profesinio gyvenimo bei profesionalų kompetencijos plėtojimo dalis. Vertybės apibūdinamos kaip procesas ar reiškinys, kuriam asmenybė teikia didžiausią reikšmę, santykis, su kuriuo asmenybės ego yra svarbus ir kuris lemia veiklos kryptingumą. Vertybės žmogui yra gyvenimo atramos taškas, ji įprasmina veiklą, apibrėžia žmonių veiksmus ir lūkesčius [21]. Vertybė – ilgai trunkantis žmogaus įsitikinimas, kad tam tikras elgesio būdas ar pasiekta būsena yra asmeniškai ar socialiai daugiau priimtinas, mėgstamas. Vertybiniai įsitikinimai tarpusavyje yra susiję reikšmingais ryšiais ir egzistuoja žmogaus sąmonėje kaip hierarchinė struktūra.

Slaugytojo veikla pasižymi tuo, kad jam beveik nuolatos reikia prisitaikyti prie kintančių profesinių aplinkybių – darbo krūvio, komandos narių bendravimo ir bendradarbiavimo, bei dalyvauti įtampos kupinuose įvykiuose - slaugyti ūmiomis ir lėtinėmis ligomis sergančius asmenis, užsiimti sveiko gyvenimo būdo propagavimu ir atlikti kasdieninius slaugos darbus. Visuose šiuose kontekstuose slaugytojui tenka morališkai padėti pacientams ar jų giminaičiams, ko neįmanoma atlikti nesusiformavus vertybių sistemos. Slaugytojui suteikiamas naujas vaidmuo: jis gali verstis slaugos praktika įvairiuose pirminės sveikatos priežiūros srityse, pvz., būti bendruomenės slaugytoju ir teikti slaugą namuose, mokymo įstaigose, darbovietėse.

Tyrimo objektas – vertybės slaugytojo veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose.

Tyrimo problema. Tam tikros vertybės bei pareigos, nurodytos medicinos darbuotojų normose ir deklaracijose ,neatsiejamos nuo slaugytojo veiklos, tačiau slaugos prak-

Adresas susirašinėti: Ričardas Butėnas, el. p. r.butenas@smf.vdu.lt

tikos realybė suponuoja normos ir profesinės veiklos tikrovės atotrūkį.

Tyrimo klausimas. Kokias vertybes suponuoja dokumentų, reglamentuojančių slaugytojų veiklą nacionaliniu ir tarptautiniu mastu, turinys?

Tyrimo tikslas – išskirti vertybių raiškos prielaidas slaugytojo veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose.

Tyrimo medžiaga ir metodai

Tyrimo medžiaga – 11 slaugytojo veiklą reglamentuojančių nacionalinių ir tarptautinių dokumentų, 21 mokslinis straipsnis.

Duomenų analizės metodas. Analizuojant duomenis taikyta latentinė kokybinė dokumentų turinio analizė pagal Cormack [4], apimanti šiuos praktinius žingsnius: 1) tyrėjas kelis kartus skaito tekstą, kad suvoktų jo prasmę ir nesiremtų išankstinėmis nuostatomis; 2) tekstas išskaidomas į atskiras dalis, apimančias esminius aspektus ir kontekstą; 3) kiekviename aspekte yra išskiriamos pagrindinės prasmės.

Tyrimo instrumentas – lentelė, sudaryta iš kriterijų ir juos identifikuojančių indikatorių, kurie atsispindi slaugytojo veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose (1 lentelė).

Remiantis šiuo instrumentu buvo sudaryta matrica, kurioje išskirti slaugytojo veiklą reglamentuojantys nacionaliniai ir tarptautiniai dokumentai, iš jų išskirti teiginiai, kurie suponuoja prielaidas į instrumentines vertybes (2 lentelė).

Rezultatai ir jų aptarimas

Slaugytojo veiklos efektyvumas priklauso ne tik nuo įgytų kvalifikacijų, bet ir nuo holistinės kompetencijos, kuri apima žinias, bendruosius gebėjimus, asmenybės savybes ir vertybes. Pastarosios ir analizuotos slaugytojo veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose remiantis Rokeach [17] sukurta instrumentinių vertybių tipologija. 2 lentelėje išskirti dokumentai, jų teiginiai ir slaugoje reikšmingos instrumentinės vertybės.

Analizuojant slaugytojo profesiją apibrėžiančius dokumentus juose išryškėjo tokios slaugos vertybės: savarankiškumas, parama, atsakomybė, rūpestingumas, gailestingumas, jautrumas, korektiškumas, profesionalumas, išprusimas, aukštos aspiracijos, bendravimas, profesinis pareigingumas, sąžiningumas, dorumas, pasitikėjimas, pakantumas, pažiūrų platumas, nesitaikstymas su trūkumais, drąsa, savikontrolė, kurios virsta į konkrečius slaugytojo įsipareigojimus.

Slaugytojai koordinuoja ir teikia sveikatos priežiūros paslaugas asmeniui, šeimai, bendruomenei, imasi konkrečių veiksmų, pavyzdžiui, padėti pacientui gauti reikalingą sveikatos priežiūrą, užtikrinti sveikatos priežiūros kokybę, ginti paciento teises [16]. Todėl svarbiomis laikomos vertybės profesionalumas, išprusimas, aukštos aspiracijos, bendravimas, profesinis pareigingumas. Medicinos normos MN 57:2011 „Bendrosios praktikos slaugytojas, teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė“ 2011 m. 11.16 punktas apibrėžia slaugytojo pareigas atstovaujant paciento

1 lentelė. Tyrimo instrumentas: kriterijai ir indikatoriai

Kriterijai	Indikatoriai
Vertybės slaugoje	Savarankiškumas, parama, atsakomybė, rūpestingumas, gailestingumas, jautrumas, korektiškumas, profesionalumas, išprusimas, aukštos aspiracijos, bendravimas, profesinis pareigingumas, sąžiningumas, dorumas, pasitikėjimas, pakantumas, pažiūrų platumas, nesitaikstymas su trūkumais, drąsa, savikontrolė.
Slaugytojo kompetencijos	Bendrosios profesinės žinios, specializuotos profesinės žinios, bendrieji gebėjimai, specialieji gebėjimai, požiūriai.
Slaugytojo pareigos ir atsakomybės	Organizuoti ir įgyvendinti slaugą bendradarbiaujant su sveikatos priežiūros specialistais, pacientais ir (ar) šeima; bendradarbiauti su sveikatos priežiūros ir kitais specialistais; laikytis slaugos profesinės etikos principų, gerbti pacientų teises ir jų nepažeisti; tobulinti profesinę kvalifikaciją Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka; pagal kompetenciją teikti būtinąją medicinos pagalbą; teikti informaciją apie paciento sveikatą Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka.
Slaugytojo funkcijos	Organizuoti ir įgyvendinti slaugą bendradarbiaujant su pacientais; mokyti pacientus bei asmens sveikatos priežiūros personalą; bendradarbiauti su kitais asmens sveikatos priežiūros komandos nariais, kitomis institucijomis, nuo kurių gali priklausyti žmonių sveikata; plėtoti slaugos praktiką.

2 lentelė. Dokumentų, teiginių ir juose išskirtų vertybių sąsajos

Dokumento pavadinimas	Dokumento teiginiai	Manifestiškai išskirtos vertybės
Medicinos normos MN 28:2011 „Bendrosios praktikos slaugytojas, teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė“ patvirtinimo (2011m. birželio 8d. Nr.V-591).	10.7. Laikytis slaugos profesinės etikos principų, gerbti pacientų teises ir jų nepažeisti.	*Pagarbumas, humaniškumas, autonomija, sąžiningumas.*
Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/36/ EB dėl profesinių kvalifikacijų pripažinimo (2005 m. rugsėjo 7 d.)	6. Bendrosios praktikos slaugytojų rengimas turi užtikrinti, kad asmuo įgytų tokių žinių ir įgūdžių: b) pakankamai žinių apie profesijos pobūdį bei etiką ir bendruosius sveikatos priežiūros bei slaugos principus.	*Profesinės etikos principų laikymasis, nekenkimas, atsidavimas, empatija.*
Slaugytojo profesinės etikos kodeksas (Lietuvos bioetikos komitetas 2006).	7. Slaugytojai privalo gerbti žmogaus orumą, laisvę bei teises.	*Pagarba asmeniui, konfidencialumas.*
	20. Slaugytojas, teikdamas paslaugas, kuria aplinką, užtikrinančią pagarbą individo vertybėms, papročiams bei dvasiniams įsitikinimams.	*Sąžiningumas, dorumas, pasitikėjimas, pakantumas, pažiūrų platumas.*
	28. Profesinė etika siejama su slaugos mokslo ir praktikos raida, naujų profesinių žinių skleidimu bei technologijų tobulinimu.	*Profesionalumas, efektyvumas darbe, išprusimas.*
Medicinos normos MN 28:2011 „Bendrosios praktikos slaugytojas, teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė“ patvirtinimo (2011m. birželio 8d. Nr.V-591).	10.1. Versdamasis slaugos praktika turi laikytis teisės aktuose nustatytų reikalavimų.	*Profesinės etikos principų laikymasis, pareigingumas.*
	10.8. Pastebėjęs kito sveikatos priežiūros specialisto padarytą klaidą, nedelsdamas turi informuoti tą klaidą padariusį asmenį ir jo tiesioginį vadovą.	*Nesitaikstymas su trūkumais, atsakomybė, drąsa.*
Medicinos normos MN 28:2011 „Bendrosios praktikos slaugytojas, teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė“ patvirtinimo (2011m. birželio 8d. Nr.V-591).	9.4. Atsisakyti teikti slaugos paslaugas, jeigu darbo sąlygos kelia realų pavojų paciento, bendrosios praktikos slaugytojo sveikatai ar gyvybei, išskyrus atvejus, kai teikiama būtinoji medicinos pagalba.	*Nesitaikstymas su trūkumais, atsakomybė, drąsa, savikontrolė.*
Medicinos normos MN 57:2011 „Bendrosios praktikos slaugytojas, teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė“ patvirtinimo (2011m. birželio 30d. Nr.V-650).	11.13. Dalyvauti mokslinėje tiriamojoje ir pedagoginėje veikloje, kuriant ir diegiant naujas informacines ir (ar) kitas technologijas, susijusias su slauga.	*Aukštos aspiracijos, išprusimas, profesinis tobulėjimas, profesinis pareigingumas.*
	18.20. Planuoti ir analizuoti savo profesinę veiklą bei rengti profesinės veiklos pranešimus ir ataskaitas.	*Atsakingumas, profesinis tobulėjimas, profesinis pareigingumas.*
	11.16. Teisės aktų nustatyta tvarka atstovauti pacientams, jų šeimos nariams, bendruomenei ir ginti jų interesus, susijusius su jų priežiūra.	*Rūpestingumas, pareigingumas.*
Medicinos normos MN 57:2011 „Bendrosios praktikos slaugytojas, teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė“ patvirtinimo (2011m. birželio 30d. Nr.V-650).	12.15. Laiku informuoti pirminės sveikatos priežiūros paslaugas teikiantį gydytoją apie paciento sveikatos būklės pokyčius, komplikacijas, vartojamų vaistų nepageidaujamą poveikį ar kitaip pablogėjusią sveikatą.	*Atsakomybė, profesinis pareigingumas, sąžiningumas.*
Slaugytojo profesinės etikos kodeksas (Lietuvos bioetikos komitetas 2006).	22.Slaugytojo pareiga - visuomenės sveikatos poreikių tenkinimas.	*Altruizmas, profesinis pareigingumas, socialinis atsakingumas.*
	25.Teikdamas slaugos paslaugas, slaugytojas savo elgesiu formuoja profesijos įvaizdį visuomenėje.	*Profesionalumas, efektyvumas darbe, profesinis pareigingumas, tvarkingumas.*
Medicinos normos MN 57:2011 „Bendrosios praktikos slaugytojas, teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė“ patvirtinimo (2011m. birželio 30d. Nr.V-650).	12.4. Slaugyti įvairaus amžiaus pacientus jų namuose ir (ar) pirminės sveikatos priežiūros ir (ar) bendruomenės slaugos paslaugas teikiančioje įstaigoje.	*Altruizmas, rūpestingumas, gailestingumas, jautrumas, korektiškumas.*

Medicinos normos MN 60:2011 „Bendrosios praktikos slaugytojas, teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė“ patvirtinimo (2011m. birželio 27d. Nr.V-644).	18.19. Bendrauti ir bendradarbiauti su asmens sveikatos priežiūros ir (ar) kitas paslaugas teikiančiais specialistais organizuojant ir teikiant bendruomenės slaugos paslaugas.	*Slaugytojas turi gebėti dirbti komandoje, dirbdamas komandoje, turi laikytis komandos veiklos principų. Profesinis pareigingumas, atsakingumas.*
Bendrosios praktikos slaugytojo rengimo standartas (LR ŠMM 2002m. liepos 10d. Įsk. Nr.1302).	1.2.1 Žinoti ir vadovautis profesinės etikos vertybėmis. 3.1.1 Formuoti slaugos personalo nuostatą nuolat (tęstinai) mokytis slaugos.	*Profesinės etikos principų laikymasis, profesinis pareigingumas, atsakingumas.*
Medicinos normos MN 57:2011 „Bendrosios praktikos slaugytojas, teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė“ patvirtinimo (2011m. birželio 30d. Nr.V-650).	10.2. Pagal kompetenciją teikti būtinąją medicinos pagalbą. 11.6. Pagal savo kompetenciją konsultuoti pacientus, jų šeimos narius, bendruomenę sveikatos ugdymo, stiprinimo ir palaikymo, ligų ir žalingų įpročių profilaktikos, slaugos klausimais.	*Profesionalumas, išprusimas, aukštos aspiracijos, profesinis pareigingumas.*
Bendrosios praktikos slaugytojo rengimo standartas (LR ŠMM 2002m. liepos 10d. Įsk. Nr.1302).	2.2.1. Žinoti mokymo ir mokymosi metodus ir gebėti juos taikyti mokant asmenis, šeimas ir grupes.	*Išprusimas, racionalumas.*
Medicinos normos MN 28:2011 „Bendrosios praktikos slaugytojas, teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė“ patvirtinimo (2011m. birželio 8d. Nr.V-591).	11. Bendrosios praktikos slaugytojo profesinę kompetenciją sudaro žinios, gebėjimai ir įgūdžiai, kuriuos jis įgyja bendrosios praktikos slaugytojo profesinę kvalifikaciją suteikiančių studijų metu bei nuolat tobulindamas įgytą profesinę kvalifikaciją, atsižvelgdamas į nuolatinę slaugos mokslo ir praktikos pažangą.	*Profesionalumas, išprusimas aukštos aspiracijos.*

reikmes. Rūpestis yra priežiūros etikos esmė, kaip tik priežiūroje turi būti atsižvelgta į kito žmogaus, kuriam reikia pagalbos, pažeidžiamumą ir priklausomybę [20]. Jei reikia, slaugytojas *atstovauja* paciento interesams ir *gina* jo teises [2]. Slaugytojas, atlikdamas savo vaidmenis, gali veikti paciento vardu; jis tampa pacientui atstovaujančiu ir jam vadovaujančiu asmeniu, o tai įvardijama advokato vaidmeniu [19]. Slaugytojas teikdamas rūpą ir bendraudamas su pacientais bei jų šeimos nariais perteikia reikalingą priežiūrai informaciją.

Savo profesinėje erdvėje slaugytojai bendrauja ir bendradarbiauja su gydytojais, su kitais slaugytojais, kiek rečiau su socialiniais darbuotojais. Efektyvumas šiame kontekste galimas tik tada, kai abi pusės laiko vieni kitus lygiais partneriais. Komandai, kurioje bendradarbiauja įvairių profesijų atstovai, sutarus dėl darbo modelio bei aptarus slaugytojo vaidmenį, pacientų poreikius ir slaugos tikslus, galima tikėtis paciento pasitenkinimo, veiksmų nuoseklumo, t.y. slaugos efektyvumo [22]. Slaugytojo profesijoje be motyvacijos ir pasitenkinimo darbu reikalaujama kruopštumo, sąžiningumo, atsakomybės ir kitų profesinių vertybių įsisavinimo. Šiame skyriuje išskiriamos tokios vertybės kaip, atsakomybė, profesinės etikos principų laikymasis, pareigingumas, visa tai yra aprašyta slaugytojo profesinę etiką apibrėžiančiuose dokumentuose. *Medicinos normos MN 28:2011 „Bendrosios praktikos slaugytojas, teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė“* 2011 m. 10.1. punkte nurodoma, kad slaugytojas be išlygų turi laikytis normų ir kitų teisės aktuose nustatytų reikalavimų taip apibrėžiant jo atsakomybių ribas. Taip pat apibrėžta pirminiuose (pagarba autonomijai, nekenkimas, naudingumas, teisingumas) bei antriniuose (sąžiningumas, konfidencialumas, atsidavimas) slaugos etikos principuose ir įvairiuose su bendrosios praktikos slauga susijusiose dokumentuose, pvz., *Medicinos norma MN 28:2011 „Bendrosios praktikos slaugytojas, teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė“* 2011 m., *Medicinos norma MN 57:2011 „Bendrosios praktikos slaugytojas, teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė“* 2011 m., *Medicinos norma MN 60:2011 „Bendrosios praktikos slaugytojas, teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė“* 2011 m., *„The Code of Ethics” American Nurses Association* 2001 m., *„The Code of Ethics for Nurses” International Council of Nurses* 2006 m.

Medicinos normos MN 57:2011 „Bendrosios praktikos slaugytojas, teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė“ 2011 m. 12.15. punktu slaugytojas įpareigojamas stebėti ir pamatyti paciento būklės pasikeitimus. Pagrindinė slaugytojo pareiga iškilus pavojingoms situacijoms – susivokti, būti atsargiam ir elgtis kompetentingai, kad galėtų apsaugoti pacientą, jei tai peržengia slaugytojo kompetencijos ribą, tada turi informuoti gydytoją, kuris tuo metu yra atsakingas už skyriaus personalo darbą. Slaugytojas atsiduria dileminėje situacijoje, ar prisitaikyti prie aplinkos neišsiskiriant iš aplinkinių ir atsisakyti savo vertybių, tikslų, orumo, ar išlaikyti nepriklausomą laikyseną ir nuomonę svarbiais klausimais bei derinti su saikingu konformizmu. Konformizmas kaip polinkis pasiduoti aplinkinių nuomonei yra vienas iš psichinių reiškinių, veikiančių mūsų

elgseną. Dauguma slaugytojų yra menkai pasirengę spręsti etines dilemas [3]. Etikos praktika atrodo labiausiai problemiškos etikos dilemos, kylančios iš situacijų, kurios yra susijusios vertybėmis ar įsitikinimais [8]. Kadangi tai pasakytina apie pirminius slaugos etikos principus (pagarba autonomijai, nekenkimas, naudingumas, teisingumas) ir medicinos normas, tai suponuoja prielaidą slaugytojų ugdyme ypatingą dėmesį skirti sąžiningumo ir atsakomybės nuostatų internalizavimui. *Medicinos normos MN 28:2011 „Bendrosios praktikos slaugytojas, teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė“* 2011m. 10.7 punktas apima profesines etikos principus, tokius kaip pagarbumas, humaniškumas, autonomija, sąžiningumas, tai reiškia orientaciją į slaugos veiklą bei pacientų teisių saugą, kas atspindi orientaciją į pacientą. Slaugos profesinės etikos principai, pagal *Tarptautinės Slaugytojų Tarybos* (2006) etikos principus, yra pagrindas slaugytojams priimant sprendimus bei prisiimant atsakomybę, kai jie priima klinikinius sprendimus. Fundamentaliausiu principu slaugos etikoje yra pagarba asmeniui, kas ir paryškinama atskiru paminėjimu 10.7 punkte. Duotajame dokumento punkte suponuojami pirminiai ir antriniai slaugos etikos principai, kurių pirminius galima sieti su slaugos praktika, klinikine veikla, o antrinius su slaugytojui aktualiomis savybėmis, charakterio bruožais bei sieti su rūpa, kaip slaugos veiklos komponentu. Pagal *Amerikos slaugytojų asociaciją* (*The Code of Ethics for Nurses,* 2001) fundamentalus principas slaugytojo profesinėje elgsenoje yra pagarba asmeniui. Šis principas ne tik taikomas klinikinėse slaugos aplinkose, bet susijęs su visomis asmens gyvenimo situacijomis. *Slaugytojo profesinės etikos kodekso* (2006) 10 punktas apima profesines etikos principus, tokius kaip pagarbą ir tolerantiškumą kitam asmeniui nepaisant jo rasės, religinių įsitikinimų, statuso, amžiaus, lyties. To paties dokumento 20 punktu slaugytojas įpareigojamas teikti ne tik slaugos paslaugas remiantis vertybėmis kaip, sąžiningumas, dorumas, pasitikėjimas, pakantumas, pažiūrų platumas, kurios aktualios pacientui, bet ir kurti tokią aplinką, kurioje būtų užtikrinama pagarba individo vertybėms, papročiams bei dvasiniams įsitikinimams. „Slaugos aplinkos“ sąvoka slaugoje apima įvairius aspektus, pvz., slaugytojų pasitenkinimą darbu, patiriamą stresą, kuris siejasi su slaugytojų daromomis klaidomis ir pacientų mirtingumu [10], slaugytojų darbo krūviu ir profesiniais tarpasmeniniais konfliktais, kurie daro poveikį slaugos kokybei [9], informacinių technologijų ir aparatūros vartojimu, slaugant pacientus [15], moralinėmis slaugytojų nuostatomis ir vertybėmis, slaugytojų pedagoginiais gebėjimais ir rūpinimusi pacientu [7], erdve, kurioje tenka slaugyti pacientą nuo asmeninio iki organizacinio bei geografinio aspekto [1]. Tai reiškia, kad slaugos specialistas turi būti įgijęs ir nuolatos plėtoti socialines kompetencijas (pvz., savęs valdymas, konfliktų valdymas, profesinis komunikavimas raštu ir žodžiu), reflektuoti savo atliekamą praktiką (pvz., siekiant išvengti klaidų ar jas padarius), taisyklingai naudoti techniką, siekiant nepakenkti pacientui. Slaugytojo vertybinės nuostatos išlieka aktualiomis, tačiau šiame kontekste susiduriame su triada – slaugytojo asmeninėmis vertybinėmis nuostatomis, slaugos etikos principais bei paciento vertybinėmis nuostatomis, kurias paliečia *Slaugytojo profesinės etikos kodekso* (2006) 20 punktas. Pastarasis punktas akcentuoja, jog slaugytojas slaugos aplinkoje turi užtikrinti pagarbą paciento vertybėms, kas reiškia slaugytojo gebėjimą prisitaikyti, t.y. nekonfliktuoti, orientuotis į profesionalios slaugos ir rūpos teikimą ir tais atvejais, kai asmeninės vertybinės nuostatos nesutampa su paciento vertybėmis [13]. Slaugytojo gebėjimas prisitaikyti kitais žodžiais gali būti įvardijamas kaip tolerancija, kantrybe [2]. Taip pat 20 punktas paliečia dar vieną svarbių slaugytojui aspektą – tarpkultūrinę kompetenciją, nes slaugytojas „kuria aplinką, užtikrinančią pagarbą individo <...> papročiams bei dvasiniams įsitikinimams“. Pastarasis aspektas inkorporuoja etninį ir religinį aspektus, t.y. pacientai gali atstovauti skirtingoms kultūroms, tautybėms, skirtingiems religiniams įsitikinimams bei tikėjimui. Šiame kontekste išryškėja akivaizdus poreikis slaugytojo tarpkultūrinei kompetencijai [11], kurios formavimuisi didelę įtaką daro slaugytojo studijų metu įgytos žinios, supratimas, įgūdžiai, gebėjimai ir profesinės vertybinės nuostatos [17].

Slaugos profesinės etikos principai nesitaikstymas su trūkumais, atsakomybė, drąsa, savikontrolė yra pagrindas slaugytojoms priimant klinikinius sprendimus bei prisiimant atsakomybę. *Slaugytojo profesinės etikos kodekso* (2006) 28 punkte akcentuojamas vertybės profesionalumas, efektyvumas darbe, išprusimas bei profesinės etikos ryšys su slaugos mokslo dinamiškumu. Slaugos mokslas kildinamas iš gamtos ir humanitarinių mokslų, taigi etinis aspektas slaugoje yra neatsiejamas nuo praktinės filosofijos krypties. Slaugytojai dirbantys atskirai arba bendradarbiaudami su kitais dalyvauja mokslininkų tyrėjų vykdomuose tyrimuose slaugos mokslo pažangai plėtoti. Pratęsiant mintį *Medicinos normos MN 57:2011 „Bendrosios praktikos slaugytojas, teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė“* 2011m. 11.13 punkte išskiriamos vertybės - aukštos aspiracijos, išprusimas, profesinis tobulėjimas, profesinis pareigingumas bei pažymima, kad slaugytojams dera dalyvauti mokslinėje tiriamojoje ir pedagoginėje veikloje, kuriant ir diegiant naujas informacines ir (ar) kitas technologijas, susijusias su slauga. Į slaugytojo pareigas įeina profesinės kvalifikacijos tobulinimas ir dalyvavimas slaugos praktikos tyrinėjimuose (*Medicinos norma MN 28:2011*). Šiame

dokumente akcentuojamas slaugytojo įpareigojimas neatitrūkstant nuo praktinio klinikinio darbo nuolatos gilinti žinias slaugoje, mokytis, kelti kvalifikaciją. Tik taip slaugytojas neatitrūks nuo slaugos moksle naujų technologinių atradimų, jų įsisavinimo ir taikymo [6]. Slaugytojas taip pat turi galimybes mokytis iš savo kolegų slaugos specialistų interakcijų [14]. *Bendrosios praktikos slaugytojo rengimo standarto* 2002 m. 1.2.1 punkte nurodoma slaugytojui žinoti ir vadovautis profesinės etikos vertybėmis. Slaugos studijų tikslas – parengti slaugos specialistą, kuris, remdamasis aukšta profesine kompetencija, dorovinėmis ir etinėmis vertybėmis (gailestingumo, nepakenkimo, autonomijos, lygybės, teisingumo principais ir kt.), kūrybiškai taikytų įgytas teorines žinias bei įgūdžius slaugytojo praktikoje besikeičiančioje visuomenėje. Slaugytojo profesinės etikos kodeksas reglamentuoja slaugytojų profesinę, etinę bei moralinę atsakomybę vykdant pagrindinę pareigą - sveikatos stiprinimą, ligų prevenciją, sveikatos grąžinimą. Jis privalomas visiems slaugytojams, slaugos dėstytojams ir studentams, kurių veikla susijusi su slaugos mokslu ir praktika, tai yra apibrėžta *slaugytojo profesinės etikos kodekse* 2006 m. *Bendrosios praktikos slaugytojo rengimo standarto* 2002 m. 3.1.1 punktas įpareigoja slaugytojus nuolat kelti kvalifikaciją tiek formaliuose, tiek neformaliuose mokymosi formose. Taip ugdoma žinių ir patirties perdavimo nuostata, profesinis pareigingumas, atsakingumas, mokymosi visą gyvenimą kompetencija. Pirmoji mokymosi visą gyvenimą Europos tarybos Memorandumo (*Mokymosi visą gyvenimą memorandumas,* 2000) tezė skelbia, kad esminis tikslas – garantuoti universalią ir nenutrūkstamą mokymosi galimybę, siekiant įgyti naujų įgūdžių ir atnaujinti senuosius, kurių reikės žinių visuomenėje. Slaugos studijų tikslas – parengti slaugos specialistą, kuris, remdamasis aukšta profesine kompetencija, dorovinėmis ir etinėmis vertybėmis (gailestingumo, nepakenkimo, autonomijos, lygybės, teisingumo principais ir kt.), kūrybiškai taikytų įgytas teorines žinias bei įgūdžius slaugytojo praktikoje besikeičiančioje visuomenėje.

Išvados

Dokumentų, reglamentuojančių slaugytojų veiklą nacionaliniu ir tarptautiniu mastu turinys suponuoja instrumentines vertybes, kurios orientuotos į slaugytojo bendrąją visuminę kompetenciją, tačiau jos yra tik dalis vertybių, kurios svarbios slaugytojo profesijoje.

Dokumentuose pasigendama prielaidų į dorovinius, estetinius, religinius vertybinius veiksnius, kurie suponuoja bendrąsias vertybes, orientuotas į slaugytojo tarpkultūrinę ir vertybines kompetencijas, kurios yra susiję su morale, žmogiškosiomis vertybėmis, nuolatiniu tobulėjimu, etišku elgesiu. Šie aspektai yra aktualūs, nes slaugytojui tenka dirbti tokioje aplinkoje, kurioje pasitaiko skirtingų religinių konfesijų, kultūrų, pasaulėžiūros, statuso, pacientų, kur reikia spręsti etines slaugymo problemas, morališkai padėti pacientams ir jų artimiesiems.

Literatūra

1. Andrews, GJ, Moon G. Space, Place, and the Evidence Base: Part II—Rereading Nursing Environment Through Geographical Research. *Worldviews on Evidence-Based Nursing*, 2005; 2(3):142-156**.**
2. Armstrong AE. Towards a strong virtue ethics for nursing practice. *Nursing Philosophy*, 2006; 7(3):110-124.
3. Botes A. Critical thinking by nurses on ethical issues like the termination of pregnancies. *Curationis,* 2000; 23: 26–33.
4. Cormack D. The research Process in Nursing. (5th ed). Iowa, USA: Blackwell Science, Ltd.
5. Ehrenberger, H., Murray, P. J. (1998). Issues in the use of communications technologies in nursing research. *Journal of Clinical Nursing,* 2002; 25(10):11-15
6. Emanuel EJ, Emanuel LL. Four models of the physician-patient relationship. *The Journal of American Medical Association,* 1992; 267(16): 2221-2226.
7. Gastmans Ch. Challenges to Nursing Values in a Changing Nursing Environment. *Nursing Ethics*, 1998; (3): 36-245.
8. Ham K. Principled thinking: a comparison of nursing students and experienced nurses. *The Journal of Continuing Education in Nursing,* 2004; 35:66–73.
9. Healy C, McKay MIdentifying sources of stress and job satisfaction in the nursing environment. *The Australian Journal of Advanced Nursing*, 1999; 17 (2): 30-35.
10. Kazanjian A, Green C, Wong J, Reid R. Effect of the hospital nursing environment on patient mortality: a systematic review. *Journal of Health Services Policy & Research*, 2005; 10(2):111-117.
11. Koskinen L, Tossavainen K. Study abroad as a process of learning intercultural competence in nursing. *International Journal of Nursing Practice*, 2004; 10 (3): 111-120.
12. Leveck M, Jones B. *Research in Nursing & Health,* 1998; 10(19): 4-9.
13. McCabe C. Nurse-patient communication: an exploration of patients' experiences. *Journal of Clinical Nursing*, 2003; 13 (1): 41-49.
14. Negarandeh R. *Patient advocacy: barriers and facilitators,* (2010). Prieiga per internetą: http://nursinglink.monster.com/training/articles/929-patient-advocacy-barriers-and-facilitators
15. Polit DF, Beck T. *Nursing Research – Generating and Assessing Evidence for Nursing Practice.* 8th edition. Philadelphia: Wolters Klower/Lippincott Williams & Wilkins, 2008.
16. Rempher KJ, Lasome CM, Lasome T J. Leveraging Palm Technology in the Advanced Practice Nursing Environment. *Clinical Issues: Advanced Practice in Acute & Critical Care*, 2003; 14 (3): 363-370.

17. Rokeach M. *The Nature of Human Values*. Free Press: New York, 1973.
18. Sargent SE, Sedlak CA, Martsolf DS. Cultural competence among nursing students and faculty. *Nurse Education Today*, 2005; 25 (3): 214-221.
19. Smith H, Pressman H. *Training Nurses in Patient Communication,* 2010. Prieiga per internetą: www.patientprovidercommunication.org/pdf/9.pdf
20. Snowball J. Asking nurses about advocating for patients: reactive and proactive accounts. *Journal of Advanced Nursing*, 1996; 24: 67–75.
21. Tronto JC. *Moral boundaries*. A political argument for an ethic of care. Routledge: New York, 1993.
22. Žydžiūnaitė V, Ebbeskog D. The meaning of nurse's role in nursing care practice: the lived experience of influence, dependence and limitations, *Sveikatos mokslai*, 2007; 5(17): 1139-1144.
23. *The Code of Ethics for Nurses* American Nurses Association, 2001. Prieiga per internetą: http://www.nursingworld.org/MainMenuCategories/EthicsStandards/CodeofEthicsforNurses/Code-of-Ethics.pdf
24. *Nursing's agenda for the future: A call to the nation*. American Nurses Association, 2002. Prieiga per internetą: http://ana.nursingworld.org/MainMenuCategories/HealthcareandPolicyIssues/HealthSystemReform/What-ANA-is-Doing/AgendafortheFuture.aspx
25. *The Code of Ethics for Nurses* (2006). International Council of Nurses. Prieiga per internetą: http://www.icn.ch/
26. *LR Slaugos praktikos įstatymas*. 2001 m. birželio 28 d. Nr. IX-413, Vilnius. Prieiga per internetą: http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=303B889F-2624-4E58-A410-369CF9E97755
27. *Medicinos norma MN 28 „Bendrosios praktikos slaugytojas, teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė"* (2011). LR Sveikatos Apsaugos Ministerija. Prieiga per internetą: http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=165610E0-375B-464B-B059-7DB50471C9A5
28. *Medicinos norma MN 57 „Bendrosios praktikos slaugytojas, teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė"* (2011). LR Sveikatos Apsaugos Ministerija. Prieiga per internetą: http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=D1A672D7-854A-49A9-9AB7-8B0952463675
29. *Medicinos norma MN 60 „Bendrosios praktikos slaugytojas, teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė"* (2011). LR Sveikatos Apsaugos Ministerija. Prieiga per internetą: http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=B84109C5-3AFC-4DC0-A063-6A3C5AFA1AE6
30. *Slaugytojo profesinės etikos kodeksas* (2006). Lietuvos bioetikos komitetas. Prieiga per internetą: http://bioetika.sam.lt/index.php?224371955
31. *Strategic directions for strengthening nursing and midwifery services* (2002). World Health Organization. Prieiga per internetą: http://www.who.int/hrh/nursing_midwifery/strategic_directions_en.pdf
32. *Europos parlamento ir tarybos direktyva 2005/36/EB dėl profesinių kvalifikacijų pripažinimo* (2005). Prieiga per internetą: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:255:0022:0142:lt:PDF
33. *Bendrosios praktikos slaugytojo rengimo standartas (2002)*. LR Švietimo ir Mokslo Ministerija. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/02-07-10-1302.htm

REFLECTION ON VALUES IN DOCUMENTS REGARDING NURSING ACTIVITIY

R. Butėnas, V. Žydžiūnaitė

Key words: values, nursing ethics, nurse, patient, competence.

Summary

Background. Nurses work in health care system and in their activities aspect of values becomes crucial. The nurse becomes a leader in interdisciplinary team and has the unique possibility and the moral duty to serve as an advocate of the patients and their families in important moments of their lives.

The focus of the research is the values in regulation documents on nursing.

The research issue. Particular values and duties that are mentioned in documentation of medical practitioners and declarations are inseparable of nurses' activities, but between the nursing practice reality and the norms exists the gap.

Research question. What values presuppose documentation content on nursing activities at national and international context?

Aim is to distinguish the assumptions of value expression in documents on nursing activities.

Sample consisted of eleven documents regarding nursing activity and twenty one articles.

Methods. For data analysis was applied the latent qualitative content analysis by Cormack.

Results. The analysis of documents on nursing activities, revealed the assumptions of instrumental values. But the content of documents lacks the assumptions of moral, aesthetic and religious value factors that are premises for general values. These are oriented intercultural competencies and value-related competencies of nurses.

Conclusion. The documentation of nursing activities at the national and international content implies instrumental values, which focus on the general competence of the nurse, but they are only a part of the values that are important to nursing profession.

Correspondence to: r.butenas@smf.vdu.lt

Gauta 2012-12-20